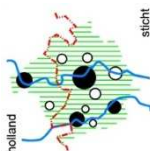

NIEUWSBRIEF

September 2016 nr. 8

STICHTS-HOLLANDSE HISTORISCHE VERENIGING
opgericht in 1957

gevestigd te Woerden

Werkgebied: De (voormalige) gemeenten: Bodegraven, Driebruggen, Harmelen, Kamerik, Linschoten, Montfoort, Oudewater, Snelrewaard, Willeskop, Woerden, Zegveld
Adres: Bekenlaan 20, 3448 XC Woerden / tel. 06-50 25 78 22 / mail@shhv.info / www.shhv.info
Bank: IBAN: NL05 INGB 0000 330797 t.n.v. Stichts-Hollandse Historische Vereniging te Woerden
KvK-nummer: 40.46.44.34

Uit het bestuur

Van de voorzitter

Zouaven, basiliek en vesting – SHHV excursie van 27 augustus 2016

De namen van de vroegere Woerdenaren Jan de Bree, Henri Hofman en Gerard Volaerts zeggen u waarschijnlijk niets. Drie jonge mannen die vrijwillig in dienst traden van het leger van Paus Pius IX om het grondgebied van de Kerkelijke Staat te verdedigen. Wat er van hen geworden is? Misschien is het te ontdekken in het

Zouavenmuseum in Oudenbosch. Uw voorzitter ontdekte in ieder geval dat twee vroegere familieleden ook dienst hadden gedaan. Een klein maar uniek museum dat dankzij de prachtige verhalen tot leven kwam. En dat ... was maar een onderdeel van de prachtige dagexcursie die onze vereniging afgelopen zaterdag organiseerde. Want Oudenbosch bood meer – zelfs veel meer dan we in de altijd te korte tijd konden bekijken. Zo wordt het dorp gedomineerd door een enorme basiliek – in veel opzichten een verkleinde kopie van de St. Pietersbasiliek in Rome met een front van de Sint-Jan van Lateranen. Ook hier waren de vertellingen meeslepend. Het geheel is met noeste arbeid voltooid, stapje voor stapje in een periode van bijna een eeuw. Aanvankelijk was er alleen geld voor het fundament, en adviezen van bouwheer Pierre Cuypers. De bouw begon in 1867 met als drijvende kracht pater Willem Hellemons. In 1880 kon het gebouw – als casco – in gebruik worden genomen. Maar de laatste versieringen zouden pas een eeuw later hun plek vinden. De basiliek staat er mede als herinnering aan de Pauselijke Zouaven. Oudenbosch is ook de plaats waar de eerste publiekssterrenwacht van ons land werd geopend, op het dak van het Jezuiten Seminarie waar wij op het voorplein genoten van Brabantse gastvrijheid. De sterrenwacht groeide uit het jasje in de dagen van de Apollo-maanvluchten en verhuisde naar Hoeven. Sinds enkele jaren is de sterrenwacht – nu onder de naam Tivoli – terug op de oude plek.

En ja, dan Willemstad. Interessante stadswandeling en een bezoek aan de Koepelkerk – de eerste kerk die werd gebouwd voor de protestantse eredienst. We bekeken het Mauritshuis, de verschillende bastions, het Rozemarijnlaantje waar in vroeger tijden het oudste beroep werd uitgeoefend, en we leerden hoe de stad het vervuilde grachtenwater wist schoon te krijgen. Meer dan 800 manschappen vonden vroeger onderdak in de achtertuinen van de burgers. De opslagplaats voor kruit is van een bijzondere constructie. Talloze indrukken, verhalen en ... gezelligheid. Een hoogtepunt in ons verenigingsjaar!

Met beste groeten, Niek de Kort – voorzitter

Komende activiteiten

Dinsdag 27 september

Het Frankische Zwaard – lezing door Erik Verhelst

Locatie: De Dam, Wilhelminaweg 70 te Woerden

Aanvang: 20.00 uur

*Fundamenten uit de
Middeleeuwen, (foto's RAAP).*

Aan het eind van een koude winterdag in januari 2012 slaat de metaaldetector heftig uit in de werkput aan de Hoge Woerd: het signaal komt van een langwerpige roestklomp, begraven in de bodem. De vinder kan zijn ogen niet geloven: hij denkt direct aan een zwaard. Dat er echt iets heel bijzonders is opgepiept aan de Hoge Woerd, blijkt zodra specialisten van Restaura de vondst onder handen nemen. Op röntgenfoto's is onder de dikke roestaanslag een versierd zwaard te zien. Een absoluut unieke vondst!

Het zwaard gaat bijna een jaar in een ontzoutings-bad voordat het schoongemaakt en gerestaureerd kan worden. Het eindresultaat is een fraai ijzeren slagzwaard uit de 8e eeuw, ook wel *spatha* genoemd. Het is 90 centimeter lang en aan twee kanten geslepen. In de roest is de houten schede deels bewaard gebleven. De gevestplaat en -knop zijn ingelegd met zilveren plaatjes en er zitten twee geometrische versieringen op. Het zwaard zal vanaf half oktober 2016 in het Stadsmuseum worden geëxposeerd.

Met het zwaard, waar bovendien menselijke skeletresten bij liggen, heeft Woerden plotsklaps een duidelijk bewijs dat daar in de Vroege Middeleeuwen ook mensen verbleven. De botjes bij het zwaard en de skeletdelen van twee andere opgegraven individuen blijken na datering uit de 8e eeuw te stammen. De archeologen gaan er van uit dat de botten afkomstig zijn van mensen die begraven lagen op een voorheen onbekend vroegmiddeleeuws grafveld rond de kerk van Woerden. Het zwaard was vermoedelijk een bijgift in het graf van een lokale edelman. Het past in de traditie van elitegraven zoals die in de 8e eeuw in het West-Nederlandse kustgebied voorkomen. Woerden en het omliggende gebied was toen in handen van Frankische koningen. Zij waren aanhangers van het christendom en missionarissen van elders mochten het christelijk geloof in hun rijk verspreiden. Zo ook Bonifatius, die volgens een historische bron tussen 719 en 722 na Chr. in Woerden verbleef om er te prediken. Wellicht is door toedoen van Bonifatius in Woerden een kerk gesticht. De opgraving doet vermoeden dat die eerste kerk in een Romeins gebouw is begonnen.

Over de spreker: Drs. E.M.P. (Erik) Verhelst (30 november 1970) heeft provinciaal-Romeinse archeologie gestudeerd aan de UVA. Hij is sinds 1996 werkzaam in de archeologie, eerst voor de Hendrik Brunsting Stichting van de VU, en sinds 2007 voor RAAP Archeologisch Adviesbureau. Zijn specialisaties zijn de archeologie van het Gelderse rivierengebied en metaalvondsten.

NIEUWSBRIEF

September 2016 nr. 8

Maandag 24 oktober

Woerden, de Beeldenstorm en Alva's 'Bloedraad' – lezing door Sander Wassing

Locatie: Het Kasteel te Woerden

Aanvang: 20.00 uur

Dit jaar is het 450 jaar geleden dat de Beeldenstorm plaatsvond, waarbij Woerden niet werd gespaard. In de zomer van 1566 raakten de gemoederen overal in de Nederlanden oververhit en begon een explosieve mix van religieuze, sociale en economische onrust te gisten. Dit fenomeen, dat uitmondde in de Beeldenstorm begon zich vanaf augustus in de Nederlanden te verspreiden, terwijl het Spaanse bewind in Brussel wankelde op haar grondvesten.

Overal in het graafschap Holland werden de kerken en kloosters ontdaan van hun sacrale interieur. Hoewel Woerden ontbreekt in de overzichtswerken over de Beeldenstorm, heeft een groep beeldenbrekers ook toegeslagen in de Petruskerk. De resultaten van hun acties zijn vandaag de dag te bewonderen in de Petruskerk en in het Stadsmuseum: restanten van een beeldengroep, de graflegging van Jezus, en een paar apostelen.

Een antwoord van de rooms-katholieke landsheer Filips II kon niet uitblijven. Hij stuurde zijn ervaren generaal, de hertog van Alva, met een leger om orde op zaken te stellen. Eenmaal aangekomen in Brussel stelde Alva een speciale rechtbank samen om de beeldenstormers op te sporen en te bestraffen: de Raad van Beroerten. De harde hand van Alva werd gevoeld in Woerden: negen inwoners werden door de 'Bloedraad' veroordeeld. Dat vonnis hield een eeuwige verbanning uit de Nederlanden in en inbeslagname van alle achtergebleven bezittingen. Wie zo onfortuinlijk was te worden opgepakt, wachtte veelal de doodstraf. Uit het vonnis van Warnar Claesz krijgen we een indruk van de situatie in Woerden anno 1566. Zo beet hij een priester bijvoorbeeld toe: *'...en gesegt tegens Heer Jan Knoop Priester, gy ongelukkige Priesters, ghy hebt ons lang misleydt, gelyk als 2 off 300 Jaar, gy hebt uw beurt gehad, nu sal het tegenswoordig de onse syn'.*

Welk verhaal gaat er schuil achter de teruggevonden restanten van de beeldengroep uit de Petruskerk? Wat hadden de negen door Alva verbannen personen op hun geweten en hoe liep het met deze lieden af? Hoe ging de Raad van Beroerten te werk? Wie was Erik van Brunswijk, pandheer van Woerden? Tijdens de lezing wordt uitgebreid stilgestaan bij deze en andere vragen.

De spreker over zichzelf: Vijf jaar geleden besloot ik de studierichting te volgen waar mijn hart naar uitgaat: geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Mijn scriptie schreef ik over Alva's Raad van Beroerten. Sinds augustus 2013 ben ik afgestudeerd en sindsdien ben ik werkzaam als freelance historicus. Ik organiseer lezingen, schrijf artikelen en verricht archiefonderzoek. Daarnaast ben ik als conservator verbonden aan de Stichting Historisch Museum Hazerswoude. (Sander Wassing, 1987)

NIEUWSBRIEF

September 2016 nr. 8

Woensdag 9 november 2016

14^e Ds. Haitsmalezing: Het Utrechtse Psalter – lezing door dr. Bart Jaski

Locatie: Lutherse Kerk, Jan de Bakkerstraat 11, Woerden

Aanvang: 20.00 uur

Dit jaar is het Jaar van het Boek. In deze lezing staat een wel heel bijzonder (oud) boek centraal. Het Utrechts Psalter is het meest kostbare gedecoreerde handschrift in Nederlands bezit. In 2015 is het opgenomen in het Memory of the World Register van UNESCO om de bijzondere erfgoedstatus te onderstrepen. Op deze lijst van documentair erfgoed van wereldbetekenis staan onder andere ook het originele dagboek van Anne Frank en de archieven van de VOC.

Het rijk geïllustreerde psalmboek werd rond 830 gemaakt in of nabij Reims (Frankrijk) en het wordt algemeen beschouwd als een topstuk van de Karolingische handschriftenproductie. Het bevat 150 psalmen en zestien Bijbelse liederen die op een voor die tijd revolutionaire manier zijn verlucht. Via Engeland is het Psalter uiteindelijk in 1716 in bezit gekomen van de Universiteitsbibliotheek in Utrecht. Tijdens deze lezing zullen de geheimen van dit mysterieuze handschrift worden ontrafeld en de lange en bewogen geschiedenis ervan uit de doeken worden gedaan door Bart Jaski, conservator Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek Utrecht. In de volgende Nieuwsbrief volgt meer informatie maar noteer deze datum vast in uw agenda!

Wetenswaardigheden

Vooraankondiging: SHHV-excursie naar Heilige Geschriften

Van 7 oktober 2016 t/m 8 januari 2017 organiseert Museum Catharijneconvent i.s.m. de Universiteitsbibliotheek Utrecht een tentoonstelling over de heilige geschriften: Tenach, Bijbel en Koran. Het Psalter, onderwerp van de lezing van 9 november, is tijdens deze tentoonstelling te zien. **Op zaterdag 26 november organiseert de SHHV een excursie naar deze tentoonstelling.** Meer informatie over het programma, aanmelding en de kosten volgen in de volgende Nieuwsbrief.

Vooraankondiging: dinsdag 13 december - lezing over Industrieel Erfgoed

Erik Nijhof is bestuurslid van de Utrechtse Vereniging voor Industrieel Erfgoed (USINE). Hij zal op 13 december de SHHV-lezing over dit thema verzorgen in Het Kasteel te Woerden.

NIEUWSBRIEF

September 2016 nr. 8

Aanbevolen: vrijdag 9 september - Het verdwenen icoon "De Dubbele Sleutel"

Een lezing door Jessica Rateland, architectuurhistoricus

Locatie: Muziekzaal in Het Klooster, Woerden, Aanvang: 20.30 uur

Gratis toegangskaarten kunnen vanaf 31-8 afgehaald worden bij de balie van het Klooster of het TIP

De Dubbele Sleutel is een Woerdens icoon, dat helaas in de jaren '70 is afgebroken om plaats te maken voor de latere Hema, inmiddels opgevolgd door een kledingzaak. Het hotel werd ontworpen door Jan Wils en gebouwd op de plaats waar voorheen ook al een hotel met dezelfde naam stond. Als u meer over dat gebouw wilt weten, raden wij u aan deze lezing zeker te bezoeken.

Het werk van Jan Wils (1891-1972) behoort deels tot De Stijl, c.q. de Amsterdamse School.

Jan Wils heeft meer gebouwen in Woerden op zijn naam staan. Zo zijn een complex van 18 'arbeiderswoningen' en één winkelhuis voor de Woerdense Vereniging voor Volkshuisvesting, gelegen aan de Costerusstraat en de Van Oudheusdenstraat van zijn hand. Daarnaast ontwierp hij voor de secretaris van deze vereniging, F.A. Minkema, een kantoorje aan zijn woning aan de Oostdam in Woerden (aan de achterzijde van dat pand). Eveneens in 1918 ontwierp hij in opdracht van de 'timmerman' Riedé een woning voor diens gezin aan de Stationsweg (nu nrs 10a en 10b). Buiten Woerden, maar wel in het gebied van de SHHV werden in 1921-1922 in Oudewater 28 arbeiderswoningen naar zijn ontwerp gebouwd: het Rode dorp. Het gerestaureerde complex ontving in 2004 de Hugo Kotesteinprijs. Buiten Woerden is zijn bekendste ontwerp het Olympisch Stadion in Amsterdam (1926-1928). Samen met Cornelis van Eesteren werkte hij aan dit gigantische project. Korte tijd later ontwierp hij de Citroën-garage (1929-1931) naast het stadion.

Aanbevolen: activiteiten Stadsmuseum Woerden
in het kader van "Jeugd vrienden" Leo Gestel en Cornelis Vreedenburgh
Toegang tot de activiteiten: gratis

Zondag 23 oktober, 14.00 - 17.00 uur - RESTAURATIEDEMONSTRATIE

Restaurator Hans van Dam laat live zien hoe hij een schilderij van Leo Gestel schoonmaakt. Hij geeft restauratieadvies bij door u meegebrachte schilderijen en iconen.

Zaterdag 26 november, 15.00 uur - GESTEL EN ZIJN OEUVRE

Op deze datum herdenken we de 75ste sterfdag van Gestel, nadat we een aantal dagen eerder zijn 135ste verjaardag vierden. Expert Ivo Bouwman geeft een lezing over zijn fascinatie voor Leo Gestel en diens oeuvre, waarna hij zijn luisteraars meeneemt door de tentoonstelling. Deze lezing is toegankelijk voor maximaal 50 personen.

Zaterdag 10 december, 14.00 - 17.00 uur - TAXATIE

Jan-Wolter van den Berg, voormalig veilingmeester van Sotheby's in Amsterdam, taxeert gratis al uw kunstwerken. Dus neem uw schatten mee naar het Stadsmuseum en laat ze beoordelen door een expert!

NIEUWSBRIEF

September 2016 nr. 8

Aanbevolen: Woerden binnen de Stadsgracht – update met bijzonder filmfragment over de vroegere kaasmarkt

Onder nummer 40A van de Stichts Hollandse Bijdragen (SHB) verscheen de herdruk van "Woerden binnen de Stadsgracht – 100 jaar verandering in beeld". Het boek kost **€ 16,50 voor SHHV-leden** (niet-leden betalen € 17,50) en is te bestellen via onze website: <http://shhv.info/uitgave/shb-40a-woerden-binnen-de-stadsgracht-2e-druk/>

Door middel van prentbriefkaarten uit het begin van de twintigste eeuw en daaronder een actuele foto van dezelfde plaats in de zomer van 2013 of 2016 wordt de verandering in de binnenstad van Woerden gedurende een eeuw in beeld gebracht. In vier hoofdstukken worden achtereenvolgens de Voorstraat, de (grotendeels gedempte) binnengracht, de Rijnstraat en de straatjes rondom de Petruskerk getoond. Een aantal prentbriefkaarten is gekoppeld aan digitaal beeldmateriaal. Door een oude prentbriefkaart te scannen met de gratis app 'LAYAR' op een smartphone of tablet, verkrijgt de lezer toegang tot filmpjes of een webpagina met achtergrondinformatie.

Wie de foto op pagina 95 scant, komt terecht bij een filmpje dat op 16 september 1925 is opgenomen. U kunt het filmpje ook direct bekijken via: <http://shhv.info/2000/kaasmarkt.htm>

Aanbevolen: woensdag 21 september – Romeinse schepen in de Rijn
Volksuniversiteit Het Groene Hart
Locatie: Het Klooster, Woerden, Tijd: 10.00 – 12.00 uur, Prijs: 12,50

In 1971 werd voor het eerst een Romeins schip gevonden in Nederland. Nu zijn er al ca. 20 schepen tevoorschijn gekomen bij opgravingen langs de Rijn, die in de oudheid de grens vormde van het Romeinse rijk. De schepen zijn in de oudheid gezonken en op de bodem van een rivierbedding terechtgekomen. Toen de rivier zijn loop verlegde, bleven de schepen in de vochtige grond achter en zo bleef het hout goed bewaard.

Een aantal schepen is met opzet afgezonken om als oeverversterking te dienen, andere zijn per ongeluk op de bodem van de rivier terechtgekomen. Het meest spectaculair is de platbodem van De Meern. Dit schip is in 1997 ontdekt en in 2003 gelicht. In 2015 is het geconserveerde schip naar Castellum Hoge Woerd in De Meern overgebracht om daar tentoongesteld te worden. Bijna het hele schip en zijn inhoud (onder andere schoenen en timmermansgereedschap) is bewaard gebleven en geeft ons inzicht in het leven van een Romeinse schipper. Het schip dat in Woerden rondvaart is hiervan een reconstructie van dit schip uit De Meern.

Inschrijven: <https://www.vuhetgroenehart.nl/course/romeinse-schepen-de-rijn>

Deze Nieuwsbrief is namens het bestuur samengesteld, onder dank aan de vele informanten en tipgevers. **Suggesties voor de volgende Nieuwsbrief? Mail de informatie naar mail@shhv.info**